

บทความวิชาการ (Academic Article)

กระบวนการเรียนรู้ลำดับตามแนวพระราชปณิธาน สืบสาน รักษา และต่อยอด: กรณีศึกษาแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำดัด และเพลงพื้นบ้านภาคกลางพอหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล

*Lamtat Learning Process According to His Majesty King Rama X's Royal Wishes
for Continuity, Preservation, and Build Upon: A Case Study of Lamtat Cultural Heritage
Learning Center and Folk Songs in the Central Region of Wangte - Srinuan*

อชิชนัน สิงหตระกูล / Athichanan Singhatragul

ครูกระบวนการ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คณะวิทยาการเรียนรู้และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Facilitator Teacher, Thammasat Secondary School, Faculty of Learning Sciences and Education, Thammasat University
a.singhatragul@gmail.com

Received: August 23, 2023 Revised: October 26, 2023 Accepted: December 17, 2023 Published: December 28, 2023

บทคัดย่อ

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ลำดับตามแนวพระราชปณิธาน สืบสาน รักษา และต่อยอด ของแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำดัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพอหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล มีความมุ่งหมายเพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ และเพื่อนำเสนอความสอดคล้องของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสามารถเป็นต้นแบบของการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอื่น ๆ อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อขยายผลสู่การร่วมธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติไทย จากการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ สอดคล้องกับแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด โดยแบ่งการเรียนรู้เป็น 3 ชั้น ได้แก่ 1) ชั้นนำ มีความสอดคล้องกับแนวทาง “สืบสาน” มุ่งเน้นสืบทอดเรื่องราวผ่านเรื่องเล่าจากกระบวนการผู้ชำนาญ 2) ชั้นกระบวนการ มีความสอดคล้องกับแนวทาง “รักษา” มุ่งเน้นการดำรงแนวทางการถ่ายทอดความรู้และการแสดงแบบฉบับคณะพอหวังเต๊ะ และ 3) ชั้นสรุป มีความสอดคล้องกับแนวทาง “ต่อยอด” มุ่งเน้นเปิดพื้นที่สร้างสรรค์ให้ผู้ร่วมกระบวนการมีอิสระในการออกแบบการแสดงและสร้างสรรค์เนื้อหาอย่างเหมาะสม ซึ่งผลสัมฤทธิ์ของผู้ร่วมกระบวนการแสดงให้เห็นว่า แนวทางกระบวนการเรียนรู้ลำดับตามแนวพระราชปณิธานสามารถส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมสำคัญต่อการธำรงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมลำดัดอย่างเป็นรูปธรรม และสามารถขยายผลสู่การธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงอื่นของชาติไทย

คำสำคัญ: ลำดัด, มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม, กระบวนการเรียนรู้, กระบวนการ, พระราชปณิธาน

Abstract

This article presents procedural guidelines gained from the *lamtat* learning process according to His Majesty King Rama X's royal wishes for continuity preservation and builds upon a case study of *lamtat* cultural heritage learning center and folk songs in the central region of Wangte-Srinuan as a guideline model for learning process management, promoting the value and importance of folk art and culture to extend results to preserve the cultural heritage of Thailand concretely. It has been found that the project could be divided into three phases, including 1) the introductory phase associated with the approach of 'continuity' emphasizing transmitted stories through narratives by an expert facilitator, 2) the operational phase associated with the approach of 'preservation' to maintain knowledge transmission of traditional Wangte style performance, and 3) the conclusive phase associated with the approach of 'build upon' to create spaces for process participants to freely design performances and innovate with appropriate content. These findings indicated that the *lamtat* learning process approach, following His Majesty King Rama X's royal wishes, can be able to promote learning and preserve the value of *lamtat* cultural heritage concretely, extending to preserving other folk arts and cultures of Thailand.

Keywords: the *lamtat*, cultural heritage, learning process, facilitator, royal wishes

บทนำ

ลำตัด เป็นศิลปวัฒนธรรมที่ใช้คมคำประชันกันในเชิงวาทศิลป์ มีการประชันชิงด้วยและเงินรางวัล แก่ผู้ชนะในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 - 7 เด่นดวง พุ่มศิริ (2528) กล่าวไว้ว่า “ลำตัดในครั้งนั้นเป็นการปะทะคารมกันอย่างเผ็ดร้อน เหมือนเป็นการโต้ว่าที่คำกลอน” และได้บันทึกลักษณะการประชันลำตัดในอดีตไว้ว่า มีการมการสองฝ่ายจับเวลา และให้คะแนนการใช้ถ้อยคำ ความเหมาะสมของเนื้อหา การร้อง การรำ และความชอบใจของผู้ชม ผู้ชนะจะได้รับรางวัลเป็น “เงินแขวนกลาง” ซึ่งแขวนไว้กลางเวที ส่วนผู้แพ้จะได้รับปลาแห้งหรือปลาเค็มหรือผ้าเช็ดหน้าเป็นของตอบแทน (เด่นดวง พุ่มศิริ, 2528) พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี พ.ศ. 2554 (ราชบัณฑิตยสภา, 2556) ให้ความหมายคำว่า ลำตัด ว่า “น. การละเล่นที่มีผู้แสดงเป็นชายและหญิงว่าเพลงร้องแก่กัน มีลูกคู่และกลองรำมะนาประกอบ” ลักษณะดังกล่าวยังคงปรากฏสืบมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าความนิยม “หา” หรือว่าจ้างไปทำการแสดงตามงานต่าง ๆ จะน้อยลงกว่าในอดีต แต่ก็ยังคงปรากฏคณะลำตัดจำนวนหนึ่งที่ยังทำการแสดงอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งการดำรงอยู่ของคณะลำตัดส่วนใหญ่เป็นไปเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมลำตัดให้คงอยู่ ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์การแสดงลำตัดในบริบทที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การจัดงานส่งเสริมวัฒนธรรมของจังหวัดของกระทรวงวัฒนธรรม การจัดอบรมส่งเสริมการเรียนรู้ลำตัดโดยหน่วยงานภาครัฐ องค์กร สถานศึกษา อันมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งต่อความรู้ ความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมของชาติสู่คนรุ่นใหม่

คณะลำตัดหวังเต๊ะ เป็นหนึ่งในคณะลำตัดที่ดำรงอยู่มาอย่างยาวนานนับตั้งแต่ หวังดี นิมา หรือ หวังเต๊ะ ได้จัดตั้งคณะของตนขึ้นในปี พ.ศ. 2495 และได้ฝึกหัดลูกศิษย์หลายรุ่นเพื่อทำการแสดงตลอดมา จนถึงแก่กรรมเมื่อปี พ.ศ. 2556 ศรีนวล ขำอาจ ผู้เป็นภรรยาได้สืบทอดคณะต่อมาโดยยังคงใช้ชื่อ “คณะหวังเต๊ะ” ไว้เพื่อรำลึกถึงเจ้าของคณะ บางครั้งได้ใช้ชื่อ “คณะลำตัดหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” ด้วยคณะลำตัดหวังเต๊ะมีความภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากมีผู้ได้รับการประกาศเกียรติคุณ เป็นศิลปินแห่งชาติถึง 3 คน ได้แก่ หวังดี นิมา (หวังเต๊ะ) ประจำปีพุทธศักราช 2531 ประยูร ยมเยี่ยม ประจำปีพุทธศักราช 2537 และศรีนวล ขำอาจ ประจำปีพุทธศักราช 2562 ด้วยปณิธานของศิลปินแห่งชาติ ทั้งสามจึงเกิดการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง พ่อหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวลขึ้น เพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ลำตัดจากศิลปินผู้ชำนาญ และต่อมารกรมส่งเสริม วัฒนธรรมได้จัดพิธีเปิดบ้านศิลปินแห่งชาติ แม่ศรีนวล ขำอาจ พร้อมกับนิทรรศการบ้านลำตัดคณะหวังเต๊ะ 3 ศิลปินแห่งชาติ พ่อหวังเต๊ะ แม่ประยูร แม่ศรีนวล เมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2565 ณ ตำบลลำลูกบัว อำเภอดอนตูม จังหวัดนครปฐม

ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีผู้สนใจศึกษาเพลงพื้นบ้านภาคกลางด้วยมุมมองหรือวิถีวิทยาต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ปัจจุบันนี้เพลงพื้นบ้านได้รับความนิยมลดลงจึงมีผู้ให้ความสนใจศึกษาองค์ความรู้ และวิเคราะห์คุณค่าด้วยหลักการและทฤษฎีด้านภาษาศาสตร์ ศิลปกรรมศาสตร์ และสังคมศาสตร์ เพื่อแสดงให้เห็นคุณค่าของการมีอยู่ของเพลงพื้นบ้าน เช่น บัณฑิต สุพรรณยศ (2561) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสืบทอดและการพิทักษ์รักษามรดกภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง” เพื่อเสนอผลการรวบรวม และจัดเก็บองค์ความรู้เกี่ยวกับเพลงพื้นบ้านภาคกลางโดยชุมชนมีส่วนร่วมในเขตพื้นที่วัฒนธรรมภาคกลาง ซึ่งกระจายอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัด รวม 37 คณะ และพบว่ายังมีปัจจัยคุกคามมาจากค่านิยม การส่งเสริมจาก หน่วยงานรัฐและเอกชน การเมืองและเศรษฐกิจ และภัยพิบัติ พร้อมเสนอแนวทางพิทักษ์รักษา ส่วน นริสวรรณ ทารทวิ และ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล (2563) ศึกษาวิจัยเรื่อง “องค์ประกอบและบทบาท ของเพลงพื้นบ้านภาคกลางในฐานะสื่อพื้นบ้านในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา” พบว่า เพลงพื้นบ้านภาคกลางนั้น ใช้สื่อสารเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ และมีบทบาทในการศึกษา เป็นกระบอกเสียงบันทึกภาพสังคม และให้ความบันเทิง จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีผู้สนใจศึกษาวิจัยคณะหวังเต๊ะในด้านการแสดง ตามวิถีวิจัยแขนงต่าง ๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ด้านภาษาศาสตร์ น้ำผึ้ง มโนชัยภักดี (2554) ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง การแสดงลำตัดคณะหวังเต๊ะ: การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร เพื่อศึกษาเนื้อหาของการสื่อสารและผู้ร่วมเหตุการณ์ ตามวิถีวิทยาทางภาษาศาสตร์วิเคราะห์การใช้ภาษาในการแสดงของคณะหวังเต๊ะ เช่น กลวิธีการใช้คำ และ กลวิธีการใช้ภาพพจน์โวหารของบทร้องลำตัดที่ใช้ในการแสดง

ด้านศิลปกรรมศาสตร์ ทิพย์ภัส สอนิษฐ และ สุรศักดิ์ จำนงค์สาร (2566) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์ทางดนตรีของลำตัดแม่ศรีนวล ขำอาจ ศิลปินแห่งชาติ” ศึกษาวิเคราะห์องค์ประกอบและ อัตลักษณ์ทางดนตรีในการขับร้องเพลงพื้นบ้านลำตัดของแม่ศรีนวล ขำอาจ ในการใช้น้ำเสียง การครั่นเสียง การใช้ภาษาสุภาพ โดยขับร้องหลัก 7 ทำนอง ขณะที่ ภัสชา น้อยสอาด และคณะ (2566) ศึกษาวิจัยเรื่อง “อัตลักษณ์ทางดนตรีของสร้อยเพลงลำตัดคณะพ่อหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล” พบว่า การขับร้องสร้อยเพลงลำตัด

มีความสำคัญเพราะเป็นทำนองหลักในต้นบทที่บังคับทางเพลง และเป็นการตั้งระดับเสียงของผู้ขับร้อง สร้อยเพลงลำตัดมีทั้งสิ้น 5 ทำนองโดยแสดงผลเป็นตารางโน้ตทางดนตรี

ด้านสังคมศาสตร์ ภาณุรัชต์ บุญส่ง และคณะ (2563) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบ กิจกรรมลำตัด เพื่อแก้ไขปัญหาภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ จังหวัดปทุมธานี” เพื่อพัฒนารูปแบบกิจกรรมลำตัด เพื่อแก้ไขปัญหาภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ โดยพัฒนารูปแบบกิจกรรมลำตัดเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะซึมเศร้าในด้วยหลักการด้านการเคลื่อนไหวที่เป็นอิสระที่มีความสัมพันธ์กับอารมณ์และความรู้สึก พบว่า ผู้สูงอายุมีค่าคะแนนซึมเศร้ามลดลง และพึงพอใจต่อกิจกรรมลำตัดเพื่อลดภาวะซึมเศร้าเป็นอย่างมาก

แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพ่อห้วงเต๊ะ - แม่ศรีนวล ยังได้จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมและสืบทอดการแสดงลำตัดในลักษณะของค่ายพักแรมที่แหล่งเรียนรู้ฯ มาตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2560 โดยจัดการอบรมแบบ 3 วัน 2 คืนในสถานการณ์ปกติ และจัดการอบรมรูปแบบออนไลน์ในสถานการณ์การแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโคโรนา เชื้อสาย 2 ครั้ง ช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน และเดือนตุลาคม การดำเนินงานจัดกระบวนการเรียนรู้ลำตัดของแหล่งเรียนรู้ฯ นับว่าเป็นการดำเนินงานที่ต่อเนื่องและยั่งยืนจึงมีผู้ให้ความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวนมากมาโดยตลอด ถือเป็นการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องตามพระราชปณิธาน “สืบสาน รักษา และต่อยอด” ในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัวที่พระราชทานไว้เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 อันเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมลำตัดได้อย่างยั่งยืนผ่านการจัดกระบวนการดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบ และเหมาะสมกับผู้ร่วมกระบวนการเรียนรู้ทุกช่วงวัย

นอกจากนี้ ศรีนวล ขำอาจ ในฐานะเจ้าของคณะลำตัดห้วงเต๊ะ และประธานแหล่งเรียนรู้ฯ ยังมีส่วนสำคัญในการสืบสาน รักษา และต่อยอดศิลปวัฒนธรรมลำตัดในลักษณะอื่นนอกจากการแสดง และการถ่ายทอดความรู้ผ่านการอบรม เช่น เป็นกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาหลักสูตรท้องถิ่น “การแสดงลำตัด” ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานีเพื่อมอบหมายให้สถานศึกษาในสังกัดจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นวิทยากรพิเศษบรรยายความรู้ ลักษณะวิธีการแสดงลำตัดในสถานศึกษา อาทิ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์ โรงเรียนสาธิตแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โรงเรียนชุมชนวัดหน้าไม้ รวมถึงนำการแสดงลำตัดบริการสังคม เช่น จัดการแสดงลำตัดเพื่อความผ่อนคลายแก่ผู้สูงอายุ จากการศึกษาเบื้องต้นจึงเห็นว่า คณะลำตัดห้วงเต๊ะ รวมถึงแหล่งเรียนรู้ฯ มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมลำตัดอย่างยั่งยืนยวดทั้งในด้านวิชาชีพ ด้านวิชาการ และด้านบริการสังคม ทั้งนี้ยังไม่มีผู้ศึกษาในด้านกระบวนการเรียนรู้จึงมีความน่าสนใจวิเคราะห์เพื่อแสดงบทบาทความสำคัญที่ปรากฏอีกด้านหนึ่ง

การศึกษานี้มีขอบเขตการศึกษากระบวนการเรียนรู้ลำตัดของแหล่งเรียนรู้ฯ ระหว่างปี พ.ศ. 2562 - 2566 เฉพาะการจัดอบรมลักษณะค่ายพักแรม จำนวน 6 ครั้ง และนิยามศัพท์เฉพาะในบริบทของบทความนี้ จำนวน 2 คำ ได้แก่ 1) กระบวนกร (Facilitator) หมายถึง ผู้ดำเนินกระบวนการหรือกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ขั้นตอน วิธีการที่เกี่ยวกับการแสดงลำตัดแบบฉบับของคณะห้วงเต๊ะ และ 2) ผู้ร่วมกระบวนการ (Participant)

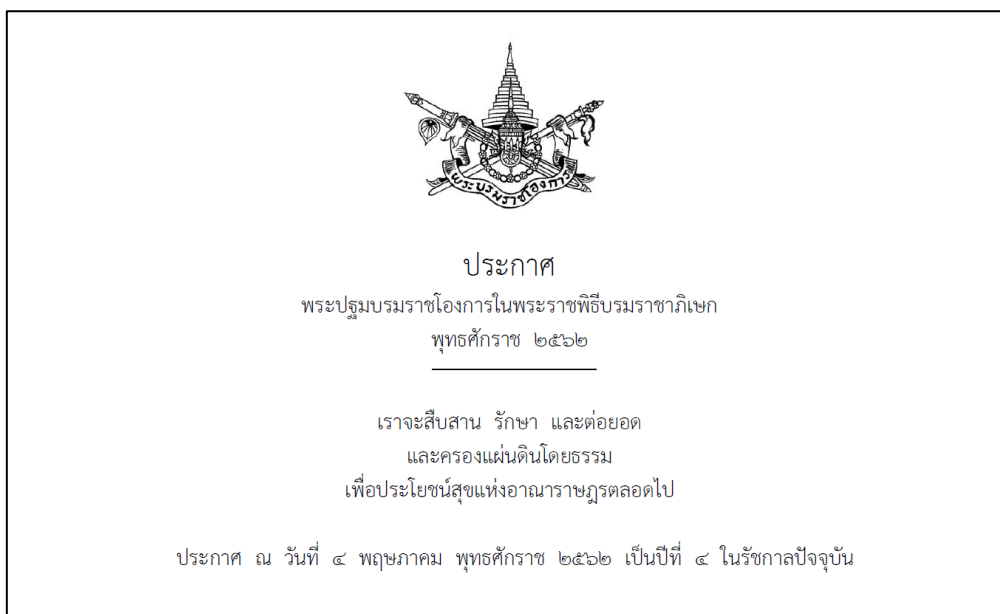
หมายถึง ผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ การอบรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ ขั้นตอน วิธีการที่เกี่ยวกับการแสดงลำตัด แบบฉบับของคณะหวังเต๊ะ

การศึกษากระบวนการเรียนรู้ลำตัดตามแนวพระราชปณิธาน สืบสาน รักษา และต่อยอด ของ แหล่งเรียนรู้ฯ มีความมุ่งหมายเพื่อนำเสนอแนวทางกระบวนการเรียนรู้ลำตัด และเพื่อนำเสนอความสอดคล้อง ของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด อันสามารถเป็นต้นแบบของ การจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านอื่น ๆ อย่างเป็น รูปธรรมเพื่อขยายผลสู่การร่วมธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติไทย

พระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด กับการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน มีพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม พ.ศ. 2562 ความว่า “เราจะสืบสาน รักษา และต่อยอด และครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งอาณาราษฎรตลอดไป” (พระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562, 2562) ดังปรากฏในภาพที่ 1 โดยทรงมีพระบรมราโชบายและพระราชดำริต่อพระราช กรณียกิจต่าง ๆ สืบต่อจากสมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระบรมราชชนนีอย่างเป็นที่ประจักษ์ เสมอมา ผ่านการดำเนินงานโครงการ และการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสาธารณะ ปรากฏวิดิทัศน์ พระราชทาน ชุด สืบสาน รักษา และต่อยอด สร้างสุขปวงประชา เพื่อนำเสนอการดำเนินงานสืบเนื่อง โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่ต่าง ๆ แก่สาธารณชน

ภาพที่ 1 พระปฐมบรมราชโองการ

หมายเหตุ. จาก ประกาศพระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พ.ศ. 2562. โดย ราชกิจจานุเบกษา, 2562. สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี (https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/B/014/T_0001.PDF)

พระราชปณิธานดังกล่าวได้เป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของประชาชนชาวไทย ภาคส่วนต่าง ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมโครงการของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยนำข้อความพระราชปณิธานเป็นหลักในการกิจกรรมนั้น ๆ อยู่เสมอ เช่น การจัดทำสื่อชุด สืบสาน รักษา ต่อยอด ของกระทรวงวัฒนธรรม การจัดทำสื่อชุด สืบสาน รักษา ต่อยอด - เดอะไดอารี่ บันทึกประวัติศาสตร์ชาติไทย กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ของช่อง DLTV14 โครงการอารยเกษตร สืบสาน รักษา ต่อยอด ตามแนวพระราชดำริ เศรษฐกิจพอเพียงด้วย “โคก หนอง นา แห่งน้ำใจและความหวัง” ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ โครงการสืบสานรักษาต่อยอด ประมงสร้างชีวิตพระมหากษัตริย์คุณจากในหลวง ลู่ปวงชนชาวไทย ของกรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น

ในด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรม อันหมายถึงกระบวนการคุ้มครองและการจัดการ องค์ประกอบที่หลากหลายของมรดกวัฒนธรรมให้ดำรงคุณค่าไว้เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ และก่อให้เกิด ความตระหนักในความสำคัญทางวัฒนธรรมโดยต้องคำนึงถึงความสอดคล้อง เหมาะสมกับบริบทสังคม ที่แปรเปลี่ยนไป (ธนันท์ บุนนวรรณา, 2564) มรดกวัฒนธรรม หมายถึง ผลงานสร้างสรรค์ของชนในชาติ ที่เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าที่ตกทอดมาจากรุ่นก่อน เป็นประจักษ์พยานของพัฒนาการทาง ประวัติศาสตร์ หมายถึงรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น และระบบนิเวศซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ไม่สามารถหาทดแทนได้ เป็นเครื่องหมายที่สะท้อนให้เห็นถึงความสำเร็จของผู้คนในอดีต แสดงให้เห็นถึง วัฒนธรรมที่โดดเด่นและเอกลักษณ์ของพื้นที่ มีการสืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและควรค่า แก่การสืบสานต่อไปในอนาคต แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ และมรดก วัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (สมาคมอโคโมสไทย ICOMOS Thailand, 2554)

กระทรวงวัฒนธรรมซึ่งเป็นหน่วยงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมแห่งสำคัญของประเทศได้มีนโยบาย การดำเนินงานมุ่งเน้นการสืบสาน รักษา ต่อยอด และปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยหลักธรรมาภิบาลเพื่ออนุรักษ์ และพัฒนางานด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งปรากฏกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการขับเคลื่อนนโยบายสืบสาน รักษา และต่อยอด ทางวัฒนธรรม โดยกระทรวงวัฒนธรรมมีการส่งเสริมยุทธศาสตร์สำคัญ คือ การสืบสาน รักษาและต่อยอด ทุนทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จัดโครงการเยาวชนต้นแบบ สืบสาน รักษา ต่อยอด โดยใช้พลวัต ทางวัฒนธรรม โดยกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ดังปรากฏในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โครงการเยาวชนต้นแบบสืบสาน รักษา ต่อยอดโดยใช้พลวัตทางวัฒนธรรม

หมายเหตุ. จาก เยาวชนต้นแบบ สืบสาน รักษา ต่อยอด โดยใช้พลวัตทางวัฒนธรรม โดย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, 2566. สถาบัน บัณฑิตพัฒนศิลป์ (<https://www.bpi.ac.th/index.php/การเปิดโอกาสให้เกิดการมีส่วนร่วม20%28กิจกรรม%29/โครงการ เยาวชนต้นแบบ-สืบสาน-รักษา-ต่อยอด-โดยใช้พลวัตทางวัฒนธรรม.html>)

แนวพระราชปณิธาน “สืบสาน รักษา และต่อยอด” สามารถนำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมคุณค่าและอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยทำความเข้าใจถึงความหมายของคำดังนี้ สืบสาน มีความหมายเดียวกับ สืบทอด หมายถึง รับช่วงปฏิบัติต่อ (ราชบัณฑิตยสภา, 2556) สืบสานวัฒนธรรม จึงหมายถึง การรับช่วงวัฒนธรรมต่าง ๆ มาปฏิบัติต่อจากคนรุ่นก่อน รักษา ในบริบทนี้มีความหมายเดียวกับ พิทักษ์ หมายถึง ดูแลคุ้มครอง (ราชบัณฑิตยสภา, 2556) รักษาวัฒนธรรม จึงหมายถึง การดูแลคุ้มครองวัฒนธรรมต่าง ๆ ให้คงอยู่ ไม่เสียหาย ต่อยอด มีความหมายเช่นเดียวกับ ทวี หมายถึง เพิ่มขึ้น มากขึ้น (ราชบัณฑิตยสภา, 2556) ต่อยอดวัฒนธรรม จึงหมายถึง การเพิ่มคุณลักษณะประโยชน์ หรือคุณค่าของวัฒนธรรมให้มีความมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

การสืบสาน รักษา และต่อยอดมรดกวัฒนธรรม จึงเป็นการส่งเสริมคุณค่าและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรม ด้วยการรับช่วงต่อกัน การดูแลคุ้มครองไม่ให้สูญหาย และการเพิ่มคุณค่าให้มากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นแนวทางที่เป็นรูปธรรมและมีความยั่งยืนอย่างเป็นเหตุเป็นผลอย่างเป็นที่ประจักษ์

กระบวนการเรียนรู้ลำดับตามแนวพระราชปณิธาน สืบสาน รักษา และต่อยอด

แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำดับและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพ่อหวังเต๊ะ - แม่ศรีนวล ได้จัดกระบวนการเรียนรู้ลำดับและเพลงพื้นบ้านภาคกลางแก่เด็ก เยาวชน นักเรียน นักศึกษา ตลอดจนประชาชนทั่วไปในลักษณะการจัดค่ายหรือการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน โดยใช้รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม มุ่งเน้นให้ผู้ร่วมกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์กับกระบวนการ สามารถแลกเปลี่ยนแสดงความต้องการ และประยุกต์สร้างสรรค์ได้ อังคณา อ่อนธานี (2564) ได้ให้นิยามของ การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

กระบวนการสร้างความรู้เป็นการเรียนรู้ที่อาศัยประสบการณ์เดิมของนักเรียน ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่อง นักเรียนสามารถกำหนดหลักการที่ได้จากการปฏิบัติ และสามารถประยุกต์ใช้ทฤษฎีหรือหลักการได้อย่างถูกต้อง เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการทำงานเป็นกลุ่ม มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับนักเรียน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนด้วยกันเอง โดยมีขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นประสบการณ์ (Experience) 2) ขั้นการสะท้อนและอภิปราย (Reflection and Discussion) 3) ขั้นความคิดรวบยอด (Concept) และ 4) ขั้นการทดลอง/การประยุกต์แนวคิด (Experimentation/Application) (น. 338)

กระบวนการเรียนรู้ลำดับตามแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด ของแหล่งเรียนรู้ฯ ได้ผสมรวมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว ก่อให้เกิดรูปแบบและวิธีการเรียนรู้ที่สามารถเข้าถึงผู้ร่วมกระบวนการ สามารถจำแนกตามลำดับได้ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 กระบวนการจัดการเรียนรู้ลำตัด

ขั้นการเรียนรู้	แนวพระราชปณิธาน	วิธีการ	การประเมินผล
ขั้นนำ	สืบสาน	- ปูพื้นฐานความรู้ประวัติความเป็นมาของลำตัดในประเทศไทย - นำเสนอข้อมูลด้านเพลงลำตัดที่สืบต่อมาถึงปัจจุบัน	การสนทนาถาม-ตอบ การแลกเปลี่ยนข้อมูล
ขั้นกระบวนการ	รักษา	- นำเสนอแนวทางการแสดงลำตัดแบบฉบับคณะหวังเต๊ะ รูปแบบ ขั้นตอนต่าง ๆ - จัดกระบวนการ ร้อง (เดี่ยว/กลุ่ม) - จัดกระบวนการ รำ (กลุ่ม) - จัดกระบวนการ แต่ง (เดี่ยว/กลุ่ม) - จัดกระบวนการ แสดง (กลุ่ม)	การร่วมกระบวนการ ฝึกทดลองปฏิบัติ
ขั้นสรุป	ต่อยอด	- ผู้ร่วมกระบวนการสร้างสรรค์ ประยุกต์ ออกแบบบทร้องและการแสดงด้วยตนเอง	การสร้างสรรค์บทร้อง และจัดการแสดง

หมายเหตุ. โดย อธิชนัน สิงหตระกูล, 2566.

กระบวนการจัดการเรียนรู้ลำตัดของแหล่งเรียนรู้ฯ ที่สอดคล้องกับแนวพระราชปณิธานดังปรากฏในตารางที่ 1 สามารถอธิบายรายละเอียดได้ดังนี้

1. สืบสาน การแสดงลำตัดอันเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติ

แหล่งเรียนรู้ฯ มีแนวทางและความมุ่งหมายที่จะสืบทอดแนวทางการแสดงลำตัดตามเจตนารมณ์ของหวังเต๊ะ ศิลปินแห่งชาติ ที่แสดงความเป็นห่วงว่าศิลปวัฒนธรรมแขนงนี้จะสูญหายจากสังคมไทย โดยคงรูปแบบการแสดงตามแบบฉบับคณะหวังเต๊ะ หวังเต๊ะได้เคยแสดงทัศนะถึงการดำรงอยู่ของลำตัดไว้เมื่อวันที่ 26 เมษายน พ.ศ. 2534 ความว่า “คมขำคมคาย คมคายแต่มิใช่หยาบคาย” (ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนากรกรุงเทพ, 2563) ซึ่งเป็นเจตนารมณ์ที่คณะหวังเต๊ะยังยึดถืออย่างมั่นคง ดังบทร้องออกตัวของศรีนวล ขำอาจ ศิลปินแห่งชาติ หัวหน้านคณะ ที่ว่า “คณะหวังเต๊ะยังอยู่ยัง หากท่านผู้ฟังไม่ผลักไส ลุงหวังรับรู้คงดีใจ ลำตัดไม่หายไปตามเวลา” และยังคงถ่ายทอดเจตนารมณ์ดังกล่าว ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ลำตัดของแหล่งเรียนรู้ฯ อีกด้วย

กระบวนการเรียนรู้ใน ขั้นนำ จึงเป็นการนำเสนอความรู้ ประวัติความเป็นมาของลำตัด รวมถึงนำเสนอข้อมูลด้านเพลงลำตัดที่สืบต่อมาถึงปัจจุบันเพื่อให้ผู้ร่วมกระบวนการได้เข้าใจที่มาและเห็นลักษณะความสำคัญในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชาติ โดยมีวิธีการในขั้นนำดังนี้

1.1 การเล่าประวัติและลักษณะของการแสดงลำตัด

กระบวนการ เริ่มนำเข้าสู่กระบวนการด้วยการกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของลำตัด ทำนองเพลงลำตัด รูปแบบการแสดงลำตัด เครื่องดนตรี การแต่งกาย ขนบในการแสดงลำตัด คำศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการแสดงลำตัด รวมถึงชีวประวัติของหวังเต๊ะ และแม่ศรีนวล ขำอาจ เพื่อให้ผู้ร่วมกระบวนการมีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับลำตัด ก่อนที่จะเข้าสู่กระบวนการทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

ภาพที่ 3 กระบวนการเล่าประวัติและลักษณะของการแสดงลำตัด: แม่ศรีนวล ขำอาจ เล่าประวัติและลักษณะของการแสดงลำตัด อยู่ในกระบวนการขั้นนำ เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน ความรู้เบื้องต้นแก่ผู้ร่วมกระบวนการก่อนเข้าสู่กระบวนการขั้นอื่น

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

ผู้ร่วมกระบวนการ เรียนรู้และทำความเข้าใจกับสาระความรู้ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ทำให้เข้าใจ ความเป็นมา ลักษณะสำคัญ และความสำคัญของลำตัด และมีส่วนร่วมซักถามในประเด็นที่เกี่ยวข้องหรือ ที่น่าสนใจเป็นพิเศษจากกระบวนการ

เครื่องมือที่ใช้ เอกสารประกอบการเรียนรู้ลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ของ แหล่งเรียนรู้ฯ

1.2 การสืบทอดแนวเพลงลำตัดในอดีต

กระบวนการ นำเสนอเพลงลำตัดที่ใช้สืบต่อกันมาในการแสดงของคณะหวังตะ ให้ผู้ร่วมกระบวนการทราบถึงลักษณะสำคัญ ทั้งด้านลักษณะคำประพันธ์ และลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้และสร้างสรรค์ต่อไป เพลงลำตัดในอดีต ได้แก่ เพลงลอย – เพลงที่ร้อง เมื่อแต่ละฝ่ายขึ้นยืนและนั่งลง ลำ – บทร้องที่มีเนื้อหาตามบริบท เช่น ลำออกตัว (แสดงความอ่อนน้อม ขอมหาหากแสดงผิดพลาด) ลำเกี่ยว (แสดงการเกี่ยวพาราสี โอ้โลมปฏิโลม) ลำแก้ (แสดงการโต้ตอบของ อีกฝ่าย) ลำว่า (แสดงการประคารม การขุดประวัติในส่วนไม่ตีมาว่ากัน)

ผู้ร่วมกระบวนการ เรียนรู้และทำความเข้าใจลักษณะของเพลงลำตัดจากเพลงลำตัด ในอดีต เพื่อพิจารณารูปแบบลักษณะคำประพันธ์และลักษณะเนื้อหาที่ปรากฏ และนำมาเป็นแนวทาง ในเรียนรู้และสร้างสรรค์ของตนเอง

เครื่องมือที่ใช้ เอกสารประกอบการเรียนรู้ลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ของ แหล่งเรียนรู้ฯ

ตัวอย่างบทประพันธ์เพลงลอยลำตัดในอดีต

เพลงลอย นกน้อย (ชาย)

(ลูกคู่) โอ้เจ้านกน้อยเอ๋ย

เจรจาจู้กล่อมพี่ให้นอน

ทั้งพี่ให้นอนคนเดียว...เอ๋ย

โอ้แม่นกเขาเอ๋ย

เมื่อเจ้าอยู่ในกรง

พี่ตกอับทรัพย์จาง

เจ้าจึงหลบเลี้ยงไปไกล...เอ๋ย

โอ้แม่นกเขาชาว

ให้เจ้าบินถลา

เมื่อเข้าไพรไกลโพ้น

ประเดี๋ยวจะติดเอาตังของตาพรวน...เอ๋ย

ก่อนนี้เคยจับอยู่บนคอน (ซ้ำ)

เจ้ามาหลุดจากกรง หลงเข้าดงกลางดอน

ก่อนนี้เคยขันคู่อยู่เคียง (ซ้ำ)

เจ้าเคยได้ส่งสำเนียง

กรงพี่กว้างไม่พอเพียง

พี่ปล่อยเจ้าเข้าป่า พึ่งยังอุตส่าห์ระวัง (ซ้ำ)

ไปเสาะหารวงรัง

เจ้าอย่าตะโกนเสียงดัง

(อชิษนัน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ), 2564, น. 36)

2. รักษา แนวทางการแสดงลำตัดตามแบบฉบับคณะหวังเต๊ะ

กระบวนการเรียนรู้ในชั้นกระบวนการ มุ่งเน้นให้ผู้ร่วมกระบวนการได้เรียนรู้ทำความเข้าใจ และฝึกทดลองปฏิบัติตามขั้นตอนต่าง ๆ ได้แก่ การร้อง การรำ การแต่ง และการเล่น เพื่อให้ได้สัมผัส วิธีการฝึกฝน รับคำชี้แนะ และทบทวนประมวลผลทั้งในแบบกิจกรรมเดี่ยวและกิจกรรมกลุ่ม มีรายละเอียดดังนี้

2.1 การร้อง

กระบวนการ เริ่มกระบวนการด้วยการสาธิตการร้องลำตัดในแบบฉบับคณะหวังเต๊ะ ตามลำดับเพลงและลำดับขั้นตอนในการแสดงจริง โดยเริ่มจากเพลงลอย การเดินเนื้อลำตัดทำนองต่าง ๆ เช่น ทำนองกลาง ทำนองเพราะ ทำนองกระพือ ทำนองโคก ทำนองมอญ ทำนองแขก ทำนองลาว และการร้องเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เช่น เพลงเรือ เพลงน้อย เพลงเกี่ยวข้าว และเพลงอีแซว โดยที่กระบวนการ จะสาธิตที่ละบทร้อง ก่อนให้ผู้ร่วมกระบวนการร้องตามที่ละท่อนหรือที่ละบทร้องโดยไม่มีกลองรำมะนา รับจังหวะ จากนั้นให้ผู้ร่วมกระบวนการร้องโดยมีกลองรำมะนารับลูกคู่หรือตีประกอบจังหวะ ทบทวนใน ลักษณะนี้ บทร้องจะหลายครั้งเพื่อให้เกิดความคุ้นเคยจังหวะ ทำนอง และจดจำบทร้องได้

ภาพที่ 4 กระบวนการสาธิตการร้องลำตัด: แม่ศรีนวล ขำอาจ สาธิตการร้องลำตัดแต่ละทำนองในชั้นกระบวนการ ในส่วนของการร้อง ก่อนให้ผู้ร่วมกระบวนการทดลองร้องตามที่ละท่อน

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

ผู้ร่วมกระบวนการ ร่วมกระบวนการฝึกอ่าน ฝึกร้อง บทร้องลำตัดที่ละบทตามการสาธิต
ของกระบวนการ โดยเริ่มจากการร้องโดยไม่มีกลองร่ำมะนากำกับจังหวะสู่การร้องพร้อมกับกลองร่ำมะนา
เครื่องมือที่ใช้ เอกสารประกอบการเรียนรู้ลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ของ
แหล่งเรียนรู้ฯ และทักษะการออกเสียง การเปล่งเสียง การจับจังหวะดนตรี

ภาพที่ 5 ผู้ร่วมกระบวนการฝึกร้องลำตัด: ผู้ร่วมกระบวนการ ฝึกร้องลำตัดตามกระบวนการที่ละท่อน และร้องประกอบจังหวะ
พร้อมกันในชั้นกระบวนการ

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

2.2 การรำ

กระบวนการ เริ่มกระบวนการด้วยการสาธิตการรำแบบลำตัดในแบบฉบับคณะหวังเต๊ะ
ซึ่งแม่ศรีนวล ข้าอาจ ได้สร้างสรรค์ทำรำจากการฝึกหัดเรียนรู้ภาษาท่าของนาฏศิลป์มาจากครูทองเริ่ม
มงคลนัฏ กรมศิลปากร และศิลปะการรำแบบพื้นบ้านจากคณะลิเกศิลป์พร (อิชันัน สิงหตระกูล
(บรรณาธิการ), 2564) โดยประดิษฐ์ทำรำแบบลำตัดให้มีความเหมาะสมกับการแสดงลำตัดจำนวน 5 ท่า
ได้แก่ ทำตัววง ทำสอดสร้อยมาลาแปลง ทำผาลาเพียงไหล่ ทำชักแบ่งผัดหน้า และทำภมรเกล้า

ภาพที่ 6 กระบวนการสาธิตการรำทำสอดสร้อยมาลาแปลง: แม่ศรีนวล ข้าอาจ สาธิตการรำทำสอดสร้อยมาลาแปลง
ซึ่งอยู่ในชั้นกระบวนการในส่วนของการรำ ก่อนให้ผู้ร่วมกระบวนการทดลองรำตามแบบ

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

ผู้ร่วมกระบวนการ ร่วมกระบวนการฝึกทำแบบลำตัดตามแบบฉบับคณะหวังเต๊ะประกอบด้วย ทำตั้งวง ทำสอดสร้อยมาลาแปลง ทำผาสาเพียงไหล่ ทำชักแบ่งผัดหน้า และทำภมรเกล้า ตามที่กระบวนการสาธิต โดยฝึกหัด ทบทวนประกอบจังหวะกลองรำมะนาและเครื่องดนตรีกำกับจังหวะ ซึ่งใช้วิธีการร้องรับลูกคู่ เพลงลอยลำตัดประกอบการฝึกหัดทำรำแบบลำตัด

เครื่องมือที่ใช้ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม จากการสาธิตทำรำ ทักษะการแสดงท่าทาง การจับจังหวะ

ภาพที่ 7 ผู้ร่วมกระบวนการฝึกหัดทำสอดสร้อยมาลาแปลง: ผู้ร่วมกระบวนการทดลองรำในทำสอดสร้อยมาลาแปลง ตามการสาธิตของกระบวนการในชั้นกระบวนการ

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

2.3 การแต่ง

กระบวนการ เริ่มกระบวนการด้วยการนำเสนอลักษณะคำประพันธ์กลอนลำตัดซึ่งมีลักษณะเป็น “กลอนสิบหัวเดียว” กล่าวคือ ในคำสุดท้ายของแต่ละคำกลอน หรือหนึ่งบรรทัดกลอนลำตัด จะสัมผัสด้วยเสียงสระและเสียงพยัญชนะสะกด (ถ้ามี) เสียงเดียวกันทุกคำ โดยกลอนลำตัดบทหนึ่งจะประกอบด้วย 2 ส่วน ได้แก่ บทลูกคู่ และบทเนื้อหา

แผนผังและตัวอย่างบทลูกคู่

OOOO / OOOO / OOOO
OOOOOO / OOOO / OOOO

น้ำใสไหลลง / เต็ดดอกประยงค์ / มาลงเรือยาว

พานประสบพบรูปหล่อ / เมตตาด้วยหนอ / แม่ช้อสะเดา

บทลูกคู่หรือสร้อยเพลง มักมีจำนวนคำ 24 – 28 คำหรือมากกว่านั้น ขึ้นอยู่กับทำนองที่ขับร้อง แบ่งจังหวะการร้องเป็น 3 จังหวะดังแผนผังและตัวอย่างบทลูกคู่ข้างต้น

แผนผังและตัวอย่างกลอนลำตัดแบบกลอนสิบหัวเดียว

OOOOO / OOOOO OOOOO / OOOOO

โชคชักนำอำนวย / พบสาวสวยลำตัด รูปพรรณสันทัด / ได้ส่วนสัดสมสาว

ล่อเอี่ยมสำอาง / สวยกว่านางสาวไทย ช่างผ่องแผ้วอำไพ / งามวิไลแพรวพราว

ตะลึงงหลงงาม / อยากราบตามตามไถ่ มื่อจากลำปราศรัย / ด้วยเกรงใจสุเจ้า

(อธิษฐาน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ), 2564, น. 55)

บทเนื้อหา มักมีจำนวน 2 วรรค คือ วรรคหน้า และวรรคหลัง วรรคละ 10 คำ แบ่งจังหวะการร้องเป็น 2 จังหวะ จังหวะละ 5 คำ ตั้งแผนผังและตัวอย่างกลอนลำตัดแบบกลอนสิบหัวเดียวข้างต้น

ผู้ร่วมกระบวนการ ร่วมเรียนรู้ สังเกต และจดจำส่วนสำคัญของลักษณะคำประพันธ์กลอนลำตัด จำนวนคำ คำที่บังคับรับส่งสัมผัสเพื่อให้เกิดความสละสลวย และลักษณะพิเศษอื่น ๆ ที่จะช่วยเสริมเนื้อความและกลวิธีสื่อสารให้น่าสนใจ สนุกสนาน ตามแนวทาง “คมคายแต่มิใช่หยาบคาย” และ “ว่าให้เด็กฟังได้ ให้ผู้ใหญ่ฟังดี” โดยทดลองแต่งบทร้องลำตัดด้วยตนเอง เช่น บทออกตัวหรือแนะนำตนเอง บทแนะนำท้องถิ่น ด้วยกระบวนการเดี่ยวและกระบวนการกลุ่ม

เครื่องมือที่ใช้ สื่อการเรียนรู้ลักษณะคำประพันธ์ คู่มือการอบรมลำตัดฯ กระดาษ อุปกรณ์เครื่องเขียน

2.4 การแสดง

กระบวนการ เริ่มกระบวนการด้วยการสาธิตลำดับขั้นตอนการแสดงลำตัดแบบฉบับของคณะหวังเต๊ะ ประกอบด้วย การเริ่มต้นโหมโรงกลองรำมะนาเป็นทำนองภาษาต่าง ๆ เช่น ลาว มอญ แยกจีน ฝรั่งเศส โยน การร้องขึ้นหน้ากลอง การร้องเพลงลอย การร้องเดินเนื้อลำตัด และการร้องเพลงพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้ร่วมกระบวนการทำความเข้าใจลำดับการแสดงจริง

ผู้ร่วมกระบวนการ ร่วมกระบวนการด้วยการทำความเข้าใจ สังเกต บันทึกขั้นตอนการแสดงลำตัดตามลำดับ และร่วมกระบวนการกลุ่มวางแผนแบ่งหน้าที่ กำหนดบทร้องและลำดับการร้องของสมาชิกในกลุ่มให้เหมาะสมตามลำดับขั้นตอนการแสดงและระยะเวลาที่กำหนด กระบวนการนี้ผู้ร่วมกระบวนการประมวลทักษะการจัดการร่วมด้วยเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่สมาชิกอย่างทั่วถึง

ภาพที่ 8 กระบวนการแสดง: ผู้ร่วมกระบวนการทดลองแสดงลำตัดตามลำดับขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดจากกระบวนการในชั้นกระบวนการในส่วนของการเล่น

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

3. ต่อยอด องค์ความรู้ด้วยลำตัดอย่างสร้างสรรค์

กระบวนการเรียนรู้ในขั้นสรุป มุ่งเน้นให้ผู้ร่วมกระบวนการสามารถเข้าใจ ชาบซึ้ง เห็นคุณค่า และสามารถสร้างสรรค์ต่อยอดลำตัดให้เกิดประโยชน์ หรือต่อยอดการเรียนรู้ให้เพิ่มพูนในบริบทต่าง ๆ ในลักษณะของการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมลำตัดโดยตรง และการใช้ลำตัดสร้างสรรค์ต่อยอดในเชิงบูรณาการ กระบวนการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ฯ ได้เปิดพื้นที่ให้ผู้ร่วมกระบวนการได้ต่อยอดองค์ความรู้ลำตัดในเชิงเนื้อหา โดยกำหนดประเด็นให้ผู้ร่วมกระบวนการได้ทำกระบวนการกลุ่มเพื่อสร้างสรรค์เนื้อหา แต่งบทร้องลำตัดขึ้นเป็นผลงานสร้างสรรค์ของตน รวมถึงได้ยกตัวอย่างการต่อยอดบูรณาการลำตัดกับบริบทอื่น ๆ ของคณะหวังดีเพื่อเป็นแนวทางแก่ผู้ร่วมกระบวนการด้วยการเปิดพื้นที่สร้างสรรค์การแสดงลำตัด ดังนี้

กระบวนการ ทบทวนลักษณะของบทร้องลำตัด การแสดงลำตัด ลักษณะคำประพันธ์ลำตัด และมอบพื้นที่สร้างสรรค์แก่ผู้ร่วมกระบวนการ โดยเลือกประเด็นที่น่าสนใจเป็นโจทย์ในการสร้างสรรค์บทร้องลำตัดของกลุ่มกิจกรรม ในการนำเสนอผลงานกระบวนการใช้วิธีการสุ่มสลากหมายเลขหรือชื่อกลุ่มได้ตามความเหมาะสมและตามความน่าสนใจ

ผู้ร่วมกระบวนการ ทำกระบวนการกลุ่ม ร่วมกันพิจารณาประเด็นที่กำหนดมาสร้างสรรค์เนื้อหาและแต่งบทร้องลำตัดขึ้นโดยพิจารณาองค์ประกอบด้านวรรณศิลป์แบบลำตัดด้วย รวมถึงทบทวนขั้นตอน กระบวนการการแสดงลำตัด และแบ่งหน้าที่ของสมาชิกเพื่อเตรียมตัวสร้างสรรค์การแสดง ผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง เพื่อเป็นการสรุปองค์ความรู้จากการมีส่วนร่วมปฏิบัติด้วยตนเอง

ภาพที่ 9 การแสดงผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้: ร่วมกระบวนการทดลองแสดงลำตัดตามลำดับขั้นตอนที่ได้รับการถ่ายทอดจากกระบวนการในขั้นกระบวนการในส่วนของการแสดง โดยนำบทลำตัดที่ประพันธ์ขึ้นตามหัวข้อหรือประเด็นที่กำหนดมานำเสนอเป็นกลุ่มบนเวทีการแสดงในขั้นสรุป

หมายเหตุ. โดย มนต์กฤษณ์ ธรรมปิยะศิลป์, 2566.

นอกจากนี้กระบวนการยังได้แนะนำตัวอย่างการใช้บทร้องและการแสดงเพื่อการรณรงค์ทางสังคมเพื่อเป็นการเสริมความรู้แก่ผู้ร่วมกระบวนการ

คณะหวังจะได้สร้างสรรค์บทร้องลำตัดเพื่อการรณรงค์ทางสังคมอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจ และเพิ่มการเข้าถึงข่าวสารและประชาชน ด้วยศิลปวัฒนธรรมซึ่งเป็นตัวอย่างแก่ผู้ร่วมกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งเรียนรู้ฯ ได้อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การรณรงค์ป้องกันและเฝ้าระวังเชื้อไวรัสโคโรนา การสร้างเสริมสุขภาวะที่ดีในกลุ่มผู้สูงอายุด้วยเพลงพื้นบ้าน การพัฒนาทักษะนักเรียนปฐมวัยด้วยเพลงพื้นบ้าน การรักษาท้องถิ่นด้วยเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น

ตัวอย่างบทร้องเพื่อรณรงค์ป้องกันเชื้อไวรัสโคโรนา ของคณะหวังได้ผลิตและเผยแพร่โดยงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี มีเนื้อหาสาระเผยแพร่วิธีการป้องกัน ยับยั้งการแพร่กระจายของเชื้อไวรัส และให้ข้อแนะนำที่พึงปฏิบัติ เช่น การสวมหน้ากากอนามัย การเว้นระยะห่างทางสังคม มีตัวอย่างบทร้องดังนี้

บทลูกคู่ ใจเย็น ๆ เฮ้ย ๆ ใจเย็น ๆ	ต้องผ่านโควิดไปให้ได้ พี่น้องชาวไทยใจเย็น ๆ
บทร้อง สวัสดิ์ท่านทั้งหลาย หญิงชายทั่วทิศ	บ้านเรากำลังวิกฤต แต่ไม่ต้องคิดล่ำเคียด
โควิดโน่นทีน พวกเราทั้งสิ้นรู้เอาไว้	สวมหน้ากากอนามัย ล้างมือไว้เถอะขอเน้น
ล้างสบู่ถูกันหนอ มันก็พอช่วยได้	เว้นระยะให้ห่างกันไว้ กันน้ำลายกระเซ็น ฯลฯ

(งานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี, 2564)

กระบวนการเรียนรู้ลำตัดตามแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด ผสานรวมกับการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพ่อหวังเต๊ะ-แม่ศรีนวลดังที่กล่าวมานี้ นับว่าเป็นกระบวนการส่งเสริมคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติได้อย่างเป็นระบบ และสามารถประเมินผลผู้ร่วมกระบวนการในเชิงประจักษ์ได้ทุกชั้นการเรียนรู้ทั้งชั้นนำ ชั้นกระบวนการ และขั้นสรุป ด้วยการเรียนรู้และทดลองปฏิบัติ และปรากฏผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ในท้ายกระบวนการผ่านการนำเสนอบทประพันธ์และทำการแสดงเป็นกิจกรรมกลุ่มร่วมกัน

สรุปและอภิปราย

แนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอดในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เป็นขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของประชาชนชาวไทยภาคส่วนต่าง ๆ ด้วย ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมโครงการของหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนโดยนำข้อความพระราชปณิธานเป็นหลักในการกิจกรรมนั้น ๆ อยู่เสมอ ในด้านการจัดการและส่งเสริมมรดกวัฒนธรรมก็ได้มีการกำหนดนโยบายการดำเนินงานมุ่งเน้นการสืบสาน รักษา ต่อยอด และปฏิบัติหน้าที่ราชการด้วยหลักธรรมาภิบาลเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทางด้านศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งปรากฏกิจกรรมต่าง ๆ ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การจัดประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการขับเคลื่อนนโยบายสืบสาน รักษา และต่อยอดทางวัฒนธรรม โดยกระทรวงวัฒนธรรมมีการส่งเสริมยุทธศาสตร์สำคัญ คือ การสืบสาน รักษาและต่อยอด

ทุนทางวัฒนธรรม กรมส่งเสริมวัฒนธรรม จัดโครงการเยาวชนต้นแบบ สืบสาน รักษา ต่อยอด โดยใช้พลวัตทางวัฒนธรรม โดยกองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์ร่วมกับสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ รวมทั้งกิจกรรมของหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษาทั่วประเทศ

การจัดกระบวนการเรียนรู้ลำดับตามแนวพระราชปณิธานดังกล่าวของแหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำดับและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพอหวังตะ - แม่ศรีนวลนั้นเห็นผลเชิงประจักษ์ว่าแนวพระราชปณิธานนั้นสามารถเกื้อกูลการธำรงรักษามรดกวัฒนธรรมได้อย่างเป็นที่ประจักษ์ เนื่องจากมรดกวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้ และที่จับต้องไม่ได้ ล้วนดำรงอยู่หรือสูญหายด้วยพลวัตทั้งสิ้น ดังนั้นการเห็นคุณค่าความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมของชาติทั้งปวงจึงต้องใช้การสัมผัสได้ เห็นจริง และต้องมีวิธีการที่เสริมการส่งต่อมรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งส่วนสำคัญนั้นได้แก่ “บุคคล” การสืบสาน รักษา และต่อยอดตามแนวพระราชปณิธานนั้นสามารถใช้บุคคลเป็นผู้ขับเคลื่อนและดำเนินกระบวนการเพื่อสืบต่อปกป้อง และเพิ่มคุณค่าแก่มรดกวัฒนธรรมทั้งหลายได้อย่างเหมาะสม การจัดกระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ มีกระบวนการที่สอดคล้องกับแนวพระราชปณิธานอย่างแยบยลและครบถ้วนทุกขั้นตอน

ขั้นสืบสาน กระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ ได้ใช้กระบวนการถ่ายทอดข้อมูลคุณลักษณะ ความสำคัญของลำดับให้ผู้ร่วมกระบวนการเข้าใจและเข้าถึง ด้วยกระบวนการนั้นเป็นผู้มีประสบการณ์ความรู้ความสามารถอย่างยิ่งวดในฐานะศิลปินแห่งชาติ การถ่ายทอดเรื่องเล่าและเรื่องราวโดยผู้ที่มีประสบการณ์ตรงในการแสดงลำดับทำให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดความเชื่อถือ สัมผัสรับรู้และมีความเข้าใจ ซึ่งกระบวนการเล่าเรื่องจากกระบวนการมาสู่ผู้ร่วมกระบวนการก็นับว่าเป็นการสืบทอดสาระสำคัญเชิงประวัติจากบุคคลรุ่นหนึ่งสู่บุคคลอีกรุ่น การได้มีโอกาสรับข้อมูลชั้นปฐมภูมิจากผู้มีประสบการณ์ตรงจะมีส่วนสำคัญต่อการสืบทอดเรื่องราวไปสู่รุ่นถัดไปอีกด้วย

ขั้นรักษา กระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ ได้มีเจตนารมณ์คงไว้ซึ่งแบบแผนการแสดงลำดับแบบฉบับคณะหวังตะ จึงได้มีกระบวนการถ่ายทอดการร้องลำดับ การรำแบบลำดับ การแต่งบทลำดับ และการแสดงลำดับ ตามแนวทางที่ปฏิบัติจริงในคณะหวังตะ ซึ่งเป็นการธำรงรักษาแนวทางการแสดงของตนไว้อย่างเป็นขั้นตอน กระบวนการขั้นนี้ได้เน้นให้ผู้ร่วมกระบวนการได้ทดลองฝึกหัดด้วยตนเองในทุกขั้นตอน โดยเรียนรู้ตามแนวทางสาธิตของกระบวนการ การได้สัมผัสและฝึกปฏิบัติจากกระบวนการผู้มีความรู้ความสามารถทำให้ผู้ร่วมกระบวนการมีความเชื่อมั่นในขั้นตอนการเรียนรู้ได้อย่างดียิ่ง และเชื่อถือในกระบวนการเรียนรู้ที่กำลังปฏิบัติอยู่ รวมทั้งก่อให้เกิดความมั่นใจที่จะถ่ายทอดส่งต่อองค์ความรู้ที่ได้รับต่อไป ทั้งเจตนารมณ์ของคณะหวังตะและแหล่งเรียนรู้ฯ ผนวกกับผลสัมฤทธิ์ของผู้ร่วมกระบวนการแสดงให้เห็นว่า แนวทางกระบวนการเรียนรู้ ขั้นรักษา สามารถส่งเสริมการเรียนรู้และการเข้าถึงการแสดงลำดับแบบคณะหวังตะได้เป็นอย่างดี

ขั้นต่อยอด กระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ นอกจากจะเน้นการสืบสานและรักษามรดกวัฒนธรรมจากอดีตมาสู่ปัจจุบันและเพื่อส่งต่อไปสู่อนาคตแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมกระบวนการได้มีพื้นที่สร้างสรรค์การแสดงลำดับทั้งในขั้นตอนวิธีการและการสร้างสรรค์เนื้อหาบทร้องอย่างเหมาะสมผ่านบทออกตัวเพื่อแนะนำตนเอง และการแต่งบทลำดับตามประเด็นที่นิยมในสังคมหรือสิ่งที่สนใจจนสำเร็จเป็นผลงานเชิงบูรณาการ การเปิดพื้นที่สร้างสรรค์ในกระบวนการเรียนรู้ลำดับของแหล่งเรียนรู้ฯ

ได้สร้างความมั่นใจแก่ผู้ร่วมกระบวนการได้เป็นอย่างมาก ทำให้การเรียนรู้มีความผ่อนคลาย และช่วยคลายภาพจำว่า การเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทยนั้นเข้าถึงยาก มีความซับซ้อนเข้าใจได้ยาก หรือว่าไม่สามารถเปลี่ยนแปลงไปจากที่เคยเป็นมาได้ กระบวนการขั้นตอนยอมนั้นทำให้โลกทัศน์ของผู้ร่วมกระบวนการต่อการส่งเสริมและธำรงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมล้าตั้นกว้างขึ้น และสามารถเห็นแนวทางที่เพิ่มพูนบทบาท คุณค่า ความสำคัญในบริบทที่หลากหลายมากยิ่งขึ้นด้วย ซึ่งลักษณะดังนี้จะเป็ประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำรงอยู่ของล้าตั้นท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงและทัศนคติของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อมรดกวัฒนธรรมไทย

การจัดกระบวนการเรียนรู้ล้าตั้นของแหล่งเรียนรู้ฯ ตามแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอด เป็นกรณีตัวอย่างสำคัญที่สามารถเป็นแนวทางในการสืบสาน รักษา และต่อยอดศิลปวัฒนธรรมหรือมรดกวัฒนธรรมพื้นบ้านแขนงอื่น ๆ ได้ หากบุคลากรที่มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมต่างมีหลักการร่วมกันตามแนวพระราชปณิธานดังกล่าว และเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนก็จะทำให้เกิดความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม และเป็นการขยายผลธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติร่วมกันต่อไป

ประโยชน์และข้อเสนอแนะจากการศึกษานี้ พบว่าการศึกษานี้ได้นำเสนอกระบวนการเรียนรู้เพลงพื้นบ้านล้าตั้นซึ่งรวมถึงขั้นตอน วิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ จากกระบวนการผู้ทรงคุณวุฒิในฐานะผู้มีประสบการณ์ ผ่านการนำแนวพระราชปณิธานสืบสาน รักษา และต่อยอดมาพิจารณาพลวัตของการส่งเสริมคุณค่ามรดกวัฒนธรรมของชาติที่เปลี่ยนผ่านจาก “การฝากตัว” เป็นการส่วนตัวเพื่อฝึกหัดเพลงพื้นบ้านมาสู่ “การจัดค่ายอบรม” ที่เปิดพื้นที่ส่งต่อความรู้อย่างเป็นสาธารณะ เพื่อเป็นการต่อยอดองค์ความรู้เดิมในด้านการศึกษาและส่งเสริมคุณค่าของเพลงพื้นบ้านภาคกลาง รวมถึงเป็นการนำเสนอองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมหรือกระบวนการเพื่อส่งเสริมและสืบทอดการดำรงอยู่ของเพลงพื้นบ้านอย่างมีแบบแผน หากมีการนำแนวทางการศึกษาดังที่ปรากฏนี้ไปประยุกต์ใช้กับการสืบสาน รักษา และต่อยอดเพลงพื้นบ้านแขนงอื่น ๆ อาจเกิดประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้ด้านเพลงพื้นบ้านศึกษาในเชิงการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมและสืบทอดมรดกวัฒนธรรม และก่อให้เกิดแนวทางการส่งเสริมอนุรักษ์เพลงพื้นบ้านอย่างมีประโยชน์และเป็นรูปธรรม

รายการอ้างอิง

- งานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี. (2564, 21 มิถุนายน). ล้าตั้นต้านโควิด (ใจเย็น ๆ โควิด). YouTube. <https://youtu.be/WeUJ7idkhAA>
- ทิมภัส สอนินุช และ สุรศักดิ์ จำนงค์สาร. (2566). อัตลักษณ์ทางดนตรีของล้าตั้นแม่ศรีนวล อำเภอ ศิลปินแห่งชาติ. วารสารการบริหารนิเทศและนวัตกรรมการสื่อสาร, 9(8), 630 - 642. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jsa-journal/article/view/266925>
- เด่นดวง พุ่มศิริ. (2528). ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ รองศาสตราจารย์เด่นดวง พุ่มศิริ ท.ช. ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันอาทิตย์ที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2528. กองโรงพิมพ์ กรมสารบรรณทหารอากาศ.

- ธนันท์ บุนนวรรณา. (2564, 23 เมษายน). การจัดการมรดกทางวัฒนธรรม. YouTube.
<https://www.youtube.com/watch?v=XCb6uZbx-Q0>
- นริสวรรณ ทารทวิ และ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. (2563). องค์ประกอบและบทบาทของเพลงพื้นบ้านภาคกลางในฐานะสื่อพื้นบ้านในสถานการณ์ไวรัสโคโรนา. วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์, 22(2), 159 – 175. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/hspbruacthjournal/article/view/252944>
- น้ำผึ้ง มโนชัยภักดี. (2554). การแสดงลำตัดคณะห้วงเต๊ะ: การศึกษาตามแนวชาติพันธุ์วรรณาแห่งการสื่อสาร [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศิลป์, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. Silpakorn University Repository: SURE. <https://sure.su.ac.th/xmlui/handle/123456789/4452?attempt=2&>
- บัวผัน สุพรรณยศ. (2561). การสืบทอดและการพิทักษ์รักษามรดกภูมิปัญญาด้านเพลงพื้นบ้านภาคกลาง. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, 5(1), 281 – 312. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/hssnsru/article/view/176988/126140>
- พระปฐมบรมราชโองการในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พุทธศักราช 2562. (2562, 4 พฤษภาคม). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 136 ตอนที่ 14 ข. หน้า 1.
- ภัสชา น้อยสอาด, สุพรรณิ เหลือบุญชู, และ สารีตา ประทีปช่วง. (2566). อัตลักษณ์ทางดนตรีของสร้อยเพลงลำตัดคณะพ่อห้วงเต๊ะ – แม่ศรีนวล. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 18(1), 50 – 64. https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PNRU_JHSS/article/view/261502
- ภาณุรัชต์ บุญส่ง, ระวีวรรณ วรรณวิไชย, และ สุริรัตน์ จินพงษ์. (2563). การพัฒนารูปแบบกิจกรรมลำตัดเพื่อแก้ไขปัญหาภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุ ของศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ จังหวัดปทุมธานี. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 7(1), 138 – 155.
<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/faa/article/view/238053>
- ราชบัณฑิตยสภา. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ. (2563, 27 มิถุนายน). รายการแสดงของศูนย์สังคีตศิลป์ ธนาคารกรุงเทพ ครั้งที่ 583 เสนาประกอบการแสดงลำตัด โดย พ่อห้วงเต๊ะ. YouTube. https://youtu.be/_2z9MglW-4c
- สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. (2566, 16 มีนาคม). โครงการเยาวชนต้นแบบ สืบสาน รักษา ต่อยอด โดยใช้พลวัตทางวัฒนธรรม. สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์. <https://shorturl.asia/IOAFw>
- สมาคมอโคโมสไทย ICOMOS Thailand. (2554). กฎบัตรประเทศไทยว่าด้วยการบริหารจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม. สมาคมอโคโมสไทย ICOMOS Thailand.
- อริชานัน สิงหตระกูล (บรรณาธิการ). (2564, 20 พฤษภาคม). คู่มือการอบรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ค่าย 7. แหล่งเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมลำตัดและเพลงพื้นบ้านภาคกลางพ่อห้วงเต๊ะ – แม่ศรีนวล. ISSU. https://issuu.com/a.singhatragul/docs/_____7-_____
- อังคณา อ่อนธานี. (2564). ผลการใช้การจัดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมสมรรถนะการทำงานและอาชีพสำหรับนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, 23(2), 336 – 350. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/edujournal_nu/article/view/221440/168075